

ferencen har altid været et omdebatteret emne, og i de seneste år har man søgt at rehabilitere ham. Grundlaget for denne nye vurdering har bl. a. været et brev som den engelske legationssekretær i København, Bulwer Lytton, sendte fra London i midten af juni 1864 til Vedel, og hvori han udtalte sig meget rosende om Krieger. Brevet er første gang blevet fremdraget i bogen om Krieger af Troels G. Jørgensen, der uden videre accepterer dets indhold, og det samme gør dr. Erik Møller (II, s. 86). Men Bulwer Lyttons brev er et af den slags beviser, der må omgås med varsomhed. Brevskriveren var i 1864 en ung, ivrig, konservativ partigænger, der med entusiasme imødeså muligheden af et engelsk regeringsskifte. Han er derfor ikke noget uvildigt vidne i denne sag, thi også Krieger håbede på et regeringsskifte. De to mænd var i virkeligheden en slags allierede. Et mere upartisk vidne finder man snarere i den mangeårige svensk-norske gesandt i København, friherre Lave Beck Friis. Denne var i 1864 legationssekretær i London og deltog i konferencen. Vedel spurgte ham engang, »hvorledes Krieger var anset, men han rystede på Hovedet og rykkede endelig ud med, at saa slem som T. Bille var Krieger vel ikke, men slem var han dog.«

De her fremsatte bemærkninger og indvendinger bør imidlertid ikke overskygge den kendsgerning, at dr. Erik Møllers bog er en bedrift, og at der her er skabt et værk, der vil blive stående. Det stiller store krav til sine læsere om kendskab til og forståelse af det indviklede slesvig-holstenske spørgsmål såvel som til den europæiske storpolitik. Folkelæsning bliver det ikke, men for den, der virkelig interesserer sig for Helstatens skæbne, er der en fylde af oplysninger og værdifulde synspunkter at finde. For historikerne vil de mere end 100 sider noter og henvisninger være en sand

guldgrube at arbejde i. Mange af de personkarakteristikker, som værket rummer, er ganske fremragende. Her skal fremhæves skildringen af Andraë (I, s. 91-92). En sådan karakteristik skrives kun af en forsker, der kender sit emne til bunds og har tilbragt mange år med at reflektere over det. Det samme kan siges om adskillige af de bemærkninger og synspunkter, der afslutter bind et og to. Men værkets største og varigste betydning vil nok være den, at det ydre handlingsforløb i en af de mest bevægede perioder i Danmarks nyere historie nu er så grundig klarlagt og dokumenteret, at fremtiden næppe vil formå at føje noget afgørende nyt dertil.

V. Sjøqvist.

Kirsten Heils: Les rapports économiques franco-danois sous le directoire, le consulat et l'empire. Contribution à l'étude du système continental. (Presses de la Cité, Paris 1958). 233 s.

Det hører til sjældenhederne, at danske forskere opnår doktorgraden ved udenlandske universiteter, og blandt historikere er det formentlig endog overordentlig usædvanligt. Det er derfor værd at bemærke, at forf. med den foreliggende bog har erhvervet sig doktorgraden fra Sorbonne, hvor hun forsvarede den i 1955 med prof. Marcel Dunan som officiel opponert. Den er derpå udgivet med støtte fra den franske stat.

Bag den ligger et årelangt arbejde, der har ført forf. ikke blot til de franske og danske hovedarkiver, men tillige til adskillige franske departementsarkiver i kystegnene, hvor der var muligheder for at finde efterretninger om dansk-norsk handel og skibsfart i den undersøgte periode. Med rette siger forf., at selv om der er skrevet adskilligt om perioden indtil 1814, ved man stadig kun lidt om den kommercielle side af historien, og ikke

mindst om forholdet mellem Danmark og Frankrig. Bogen er et forsøg på at udfylde dette hul i vor viden.

En indledning giver en oversigt over forbindelsen mellem de nordiske riger og Frankrig før direktorietiden. Før krigen spillede denne handel for Frankrig kun en mindre betydende rolle i den samlede udenrigshandel, men var af væsentlig større betydning for Danmark-Norge, der eksporterede tømmer og fisk og importerede store kvanta franske vine og spirituosa plus adskillige modeartikler. – Straks efter krigsudbruddet blev handelen væsentligt øget ved dansk eksport af levnedsmidler og krigsfornødenheder, men den generedes af engelske opbringelser og også af franske kaperes aktivitet.

I direktorietiden 1795–99 ændrede handelen i nogen grad karakter. Fødemidlernes betydning svandt, og i stedet solgtes kolonialvarer, som Frankrig var afskåret fra selv at hjemføre. Samtidig overtog skibe under dansk flag dele af kysttrafikken mellem franske havne, skønt den franske kaperlovgivning i perioder skærpedes og lagde alvorlige hindringer i vejen for sejladsen. Hver fase i udviklingen illustreres af forf. med oplysninger om tallet på danske skibe, der anløb de vigtigste franske havne.

Tiden 1799 til 1806 blev gunstigere for handelen. Kaperierne blev langt færre, og importen til Frankrig steg betydeligt. Som i den foregående periode var det kolonialvarerne, der dominerede. Bomuldsstoffer, sukker og kaffe blev de vigtigste. Forf. har anvendt et stort arbejde på at sammenligne franske og danske handelsstatistikere fra denne periode. Der er meget store afvigelser mellem deres opgivelser, og det lykkes ikke at forklare dem alle. Dette afsnit bliver derfor snarest endnu et bevis på, hvor vanskeligt det er at bygge på statistik fra denne tid. – Fragtfarten fortsatte ligeledes i denne periode, navnlig i Mid-

delhavet. Den blev især drevet af norske skibe, medens de danske i højere grad var sat ind i den direkte samhandel.

Med Berlin-dekretet om fastlandsspærringen blev Danmark-Norges stilling over for Frankrig betydeligt forværret, men handelen fortsatte dog uhindret, til den blev afbrudt af Danmarks krig med England i 1807. Efter vanskelige forhandlinger, som forf. gør indgående rede for, sluttede Danmark alliance med Napoleon og måtte deltage i fastlandsspærringen. Dette var et afgørende brud med hittidig dansk udenrigspolitik og voldte store vanskeligheder for den handel, der var tilbage, bl. a. amerikanernes på Tønningen. Den franske regering mistænkte den danske for at dække over smughandel med engelske varer, medens den efter forf.s opfattelse redeligt søgte at gennemføre denne og flere gange lod sig bevæge til at gå længere, end det egentlig tjente danske interesser. Samtidig tog den franske protektionistiske lovgivning ingen hensyn til danske interesser, og også for de danske skibe, der ved krigsudbruddet havde søgt fransk havn, var mulighederne meget begrænsede, da franske lovbestemmelser hindrede deres udsejling. Forf.s gennemgang af havnelister og handelsstatistik illustrerer dette, selv om eksportstatistikkerne i denne smugleriets glansperiode er fyldt med allehånde mærkværdigheder. Langvarige forhandlinger om en handelstraktat, der skulle skaffe Danmark bedre vilkår, førte ikke til noget resultat.

Forf. konkluderer, at økonomisk som politisk høstede Danmark kun ulemper af sin alliance med Frankrig, medens forbindelserne før 1807 dog havde været til fordel for begge lande.

Bogen opfylder det mål, dens forf. har sat sig, at kaste nyt lys over de økonomiske forbindelser mellem Danmark og Frankrig, og den bør ubetinget læses af alle, der interesserer sig

for den økonomiske historie i denne periode. I visse henseender giver den mere, end titlen lover, da forf. – vel af hensyn til franske læsere – går meget i detaljer i sin skildring af forhandlingerne mellem de to lande. I disse afsnit er der ikke så meget nyt som i dem, der drejer sig om handelen, men dog en del enkeltheder, der ikke hidtil har været fremdraget fra dansk side. Interessantest er dog skildringen af tiden før 1807, der betyder en væsentlig udvidelse af vor viden om den store handelsperiode.

Aa. Rasch

Troels G. Jørgensen: Tre professorer. Goos – Nellemann – Matzen. (Arne Frost-Hansens Forlag, 1959). 262 s.

Det er et fortræffeligt emne, Højesterets tidligere præsident denne gang har gjort til genstand for en historisk undersøgelse. De tre næsten jævnaldrende professorer havde så meget til fælles både på det juridiske og politiske område, at en skildring af deres liv og gerning i een og samme bog falder ganske naturlig. Som universitetslærere var de alle fremtrædende personligheder: Goos (1835–1917) som retsfilosof og strafferetslærer, Nellemann (1831–1906) som processualist og Matzen (1840–1910) som retshistoriker og lærer i offentlig ret.

I bogens første del gennemgås deres juridiske forfatterskab og universitetsgerning grundigt og sagkyndigt. Dette afsnit er særdeles givende, thi deres politiske virksomhed fik – som forfatteren fremhæver – »sin mening ved at være en virkeliggørelse af tanker, der havde deres rod i deres videnskabelighed.« Man må være forf. taknemmelig for denne gennemgang, fordi det drejer sig om et emne, som historikeren ingen mulighed har for at behandle på tilfredsstillende måde. Så vidt en ikke-fagmand kan bedømme det, er alt, hvad der er af væsentlig betydning, taget med. Tilegnel-

sen lettes ved, at forf. klogeligt har behandlet de tre professorers gerning hver for sig.

Det ville have været ønskeligt, om den samme fremgangsmåde var blevet benyttet i det sidste og største afsnit, hvor de tre mænds politiske virksomhed skildres. Det lader sig naturligvis sige (s. 76), at de her i »højere grad (vil) kunne behandles i deres samvirken, som der i ikke ringe grad blev tale om.« Det lader sig heller ikke bestride, at inddelinger og skel ofte gør vold på virkeligheden ved at skabe unaturlige rubriceringer. Alligevel ville det have anbefalet sig at skildre disse mænds politiske indsats hver for sig, og det af den ganske enkle grund, at det rette forhold mellem dem som politiske personligheder ville være trådt tydeligere frem. Man ville da lettere have set, at Nellemann (justitsminister 1875–1896) var den virkelig dominerende skikkelse, medens Matzen ville være henvist til den mere beskedne rolle som regeringen Estrups hårdkogte propagandist, hvem det (ifølge forf.) lykkedes at »bevise«, at regeringen havde »ret« til at udstede provisoriske finanslove, fordi ordet »vedtagen« ikke betød, hvad det siger, men også kunne benyttes om »det ensidigt udstedte« (s. 94). Endvidere ville Goos' to ministerperioder (1891–1894 og 1900–1901) have afsløret sig i deres relative ubetydelighed. Hvis det overhovedet huskes, at Goos har været minister, er grunden den, at det var under ham, Georg Brandes *ikke* blev professor. Det er som universitetslærer og ikke som politisk personlighed, at Goos har krav på at mindes i vor tid. Alt dette må læseren nu selv prøve at gøre sig klart under gennemgangen af bogens flimrende og urolige anden del.

Men det er umagen værd at fordybe sig i dette afsnit, thi der er mange interessante oplysninger deri. Forfatteren har haft adgang til Nellemanns